
KÖNYVSZEMLE

Dalma Heyn: A vágy csendje

Háttér Kiadó, Budapest, 2003, 254 oldal, ára: 1998 Ft
ISBN 963 9365 17 3

Először is néhány szót a címről, ami a magyar fordításban könnyen félreérthető lehet. Nem arról a meghitt csöndről szól ugyanis a könyv, amelyben már szavak nélkül is érti egymást két szerelmes, hanem a férjes asszonyok erotikus lényének elnémulásáról (*The Erotic Silence of Married Woman*) a házasságon belül.

A magyar fordítás a könyv eredetijének második, 1993-as kiadása alapján készült, így az előszóban már olvashatjuk a szerző reflexióit az első kiadást követő „mind pozitív, mind negatív értelemben szenvedélyes fogadtatásra”.

Előfeltevésektől függetlenül figyelmet érdemel az a vizsgálat, melynek keretében a szerző olyan asszonyokkal készített interjúkat, akik házasságban élnek, s emellett házasságon kívüli tartós szexuális kapcsolatuk is van. A megkérdezett nők többnyire jól érezték magukat ebben a kettősségben, válni nem akartak; különbség elsősorban azon a téren volt közöttük, hogy külső kapcsolatukról beszámoltak-e a férjüknek.

A könyv megírására egy amerikai és angol kutatások által többszörösen megerősített szociológiai felismerés ösztönözte a szerzőt: „a házasságban élő nők érzelmi és pszichikai állapota sokkal rosszabb, mint az egyedülállóké” (7. o.). Sajnálatos, hogy sem ezeknek a felméréseknek, sem más egyéb említett kutatásoknak lelőhelyét, könyvészeti adatait nem tartalmazza a könyv, így a szakmai érdeklődésű olvasó gyakorta maradhat kétségek között a források tekintetében.

A szerzőnek – interjúalányaival együtt – elege van a hagyományos házasságokban rájuk osztott „kis hableány” szerepből, az ideális feleségképnek való megfelelésből. Ezek helyére az önmegvalósítást és a személyes boldogság keresését helyezik. Szimbolikusan *A skarlát betű* hősnőjének, Hesternek a sorsát írják újra a könyv „hősnői”; elszántan – ahogyan Virginia Woolf – számolnak le a tökéletes nő képével. Úgy tűnik, a könyv-

ben szereplő, házasságban élő nők számára egy külső szexuális kapcsolat hozza meg a kiteljesedésük lehetőségét.

A „kevés”, „nem tökéletes” érzése valamennyi tartós párkapcsolat súlyos felfedezése lehet. (Talán azt is a másokban keressük, amit magunkban vagy a Transzcendensben kellene, talán szükségképpen nem töltheti be senki a másikat egészen). Előfeltevések kérdése, hogy a „mi jó nekem” vagy az abszolút Jó életfogytig tartó keresése-e a hajtóerő, mely kit-kit megtart vagy továbbsodor. A könyvben ábrázolt sorsok elemzését és értékelését is sajátos előfeltevéseink színezik, természetesen.

Különös, „női” könyv Dalma Heyn könyve, amit én leginkább afféle fricskának érzek: csípős válasznak a férfiak által a nőkről és a házasságról írt sematikus olvasmányokra. Azt ugyanis – saját előfeltevéseim szerint – nehezen hihetem, hogy egy nő nem boldog és őszinte házasságra, hanem élethazugságokkal teli kötél-táncos-mutatványokra vágyik mindennapjaiban.

Érdekes, provokatív könyvet vehet kezébe az olvasó. A jelenségről való közös gondolkodás tanulságos lehet házaspárok, házasulandók, illetve a jelenséggel foglalkozó különféle szakemberek (szociológusok, kommunikációs szakemberek, szexológusok, családterapeuták stb.) számára.

Dr. Spannraft Marcellina
KRE BTK Kommunikáció Tanszék

Karl Erik Rosengren: Kommunikáció

Typotex Kiadó, Budapest, 2004, 259 oldal, ára: 2450 Ft
ISBN 963 9548 05 7

A szép borítójú, kemény kötésű, kitűnően szedett könyv egy olyan sorozat első darabja, amelynek a címe: *Társadalmi kommunikáció*, szerkesztője Bátori Zsolt, Hamp Gábor és Horányi Özséb. A kötet – amely egy svéd szakember, kommunikációt a lundi egyetemen oktató professzor írása – lényegében a kommunikáció általános elméletének bemutatása. A könyv angol nyelvű alcíme: *An Introduction*, vagyis egyfajta bevezetés, ezt az alcímet a szerkesztők joggal hagyták el, ugyanis eléggé elvont szövegről van szó, amely a kommunikáció komplex megközelítésmódjai, interdiszciplináris összetevői területén próbál rendet teremteni, tehát semmiképpen sem az a szakkönyv, amely a kezdőt vagy az érdeklődőt bevezeti a témába. Inkább szintézisről, tudományelméleti áttekintésről és elemzésről, elméleti rendezési kísérletről van szó ebben a könyvben. E tekintetben viszont nemcsak helyes, hanem szerencsés és időszerű is a könyv

magyar megjelenése, mert a könyvpiacra éppen ez az összegzés hiányzik és erre van nagy szükség a kommunikáció oktatásában (figyelembe véve, hogy több tucat egyetemi és főiskolai tanszék oktat ma kommunikációt, mint szakot, nem is beszélve a még több helyen oktatott tantárgyról, és a 2004. évi felsőoktatási jelentkezések statisztikája szerint a kommunikáció volt a harmadik legkeresettebb szakág). A kommunikáció irodalma egyes részterületeken nagyon gazdag, a népszerűsítő, a kommunikáció különféle felhasználási lehetőségeit ismertető kiadványok száma nagy, de ilyen összefoglalás alig található magyarul.

Bár a szerző világos és jól érthető elméleti képet akart alkotni, nem törekedett a teljességre, inkább illusztrációként, mintsem a teljesség igényével vagy éppen értékelően nyúlt az egyes elméletekhez és a szakirodalomhoz, de így is sok hivatkozást és empirikus anyagot találhatunk a kötetben. Rosengren szinte minden kérdésben egyszerű, szemléletes modelleket választ, amelyeken keresztül témáinak rendszerezését bemutatja.

Így jár el az első fejezetben is, amelynek jellemző címe: *Kommunikáció: nehezen megfogható jelenség, körvonalazódó diszciplína*. Ebben a szerző a tudományági gyökerek, alapszociplínák és különféle megközelítési módok terén tesz rendet, többnyire tipológiaiakat felvázolva. Megjelöli a kommunikáció kutatásának főbb területeit is. A szintézis alapját saját, háromdimenziós modelljében adja meg (38. oldal), ennek tengelyei: az összetevő tudományok, az alkalmazási területek és a szocializáció témái és eszközei. Ezeknek a szerző három dimenzióját írja le: 1. az ember és a természet interakciójából adódó öt szint (ez a tudományok sora), 2. az emberek által a társadalmak építése során létrehozott intézmények (ezek az alkalmazási területek), 3. a társadalom folyamatos fennmaradásának biztosítása céljából létrehozott intézmények (itt kap helyet a pedagógia és a szocializáció más tényezője, mint pl. a /tömeg/kommunikáció – ilyen írásmóddal, lásd: 26. oldal).

Ez már mutatja, hogy a könyv meglehetősen elvont munka, nem is érthető teljesen, pl. még utólag visszatekintve sem egészen világos, hogyan kerül a szocializáció tengelyére a kibernetika és az általános rendszerelmélet vagy a nyelvészet és a filológia – miközben ezeknek a jelentősége a kommunikáció szempontjából természetesen valóban elfogadott, közismert.

Az első fejezet egyfajta bevezetés, a második és a harmadik fejezet újabb rész, melynek címe: *A kommunikáció formái és funkciói*. A második fejezet mintegy a kommunikáció evolúciós kibontakozását, majd speciális emberi formáit, köztük a közvetett és eszközös formákat mutatja be, míg a harmadik *Kultúra és a társadalom, média és kommunikáció* címen a szocializációs formákat tárgyalja a társadalmi változások dinamikájának vetületében. A második fejezetben érdekes és eredeti a kommunikáció mintá-

zatai című rész, amelyben a szerző eredeti módon, ábrákon mutatja be a kommunikatív interakció alapvető irányait és szabályait. A harmadik fejezet eléggé elvont, főleg szociológiai kép a kommunikáció társadalmi rendszeréről, főleg annak önreprodukciós vonatkozásában.

A harmadik rész négy fejezetben a kommunikáció négy fő szintjét tárgyalja: 1. az individuális, belső, személyközi és csoportkommunikációt, 2. a szervezeti, 3. a társadalmi (tömeg-) és 4. a nemzetek és kultúrák között folyó kommunikációt. Mindegyik fejezetben található érdekes és eredeti gondolat, felvetés, pl. ilyen a személyes kommunikáción belül a személyiségen belüli kommunikáció problémája (noha ez csak érintőlegesen tárgyalt kérdés). Ebben a fejezetben érdekes a tudattalan kommunikációs szempontjának kezelése, míg meglepő, hogy a csoportkommunikációt illetően megjelenik a klasszikus szociálpszichológia (Bales és mások) ismert felfogása. A szervezeti kommunikációról szóló rész lényegében a szervezetszociológia – szelektív – ismertetése, kissé önkényesnek tűnő tipológiákkal, részkérdések (pl. az „adhokrácia¹”) túldimenzionálásával. Sok eredeti van viszont a nemzet- és kultúrközi kommunikációval foglalkozó fejezetben, érdekes a mentális térképek kérdése, és itt az elektronikus kommunikáció hálózatai és technikai lehetőségei is reflektorfénybe kerülnek.

A *kommunikáció jövője* című zárófejezet az e-kultúrát, a világháló és a globális műsorszórás robbanásszerű fejlődését tárgyalja, ez a kommunikációkutatás feladataira is kitekint.

A szerző bibliográfiája nem nagy, ezt a szerkesztők kiegészítették egy *Ajánlott szakirodalom* című, fő témák szerint rendezett, csakis angol nyelvű alaplunkák címeit tartalmazó részletes, és egy ugyancsak tematikusan rendezett *Ajánlott magyar nyelvű szakirodalom* című résszel. Apróság, de jobb lett volna a nyelvek szerint differenciálni az ajánlott irodalomban. Mindenesetre ez az ajánlott irodalom komoly érték (igen jól kiválasztott), ez a könyv oktatási felhasználását megkönnyíti.

Egyébként a könyvet nem lesz könnyű tankönyvként használni, nehezen kapcsolható más elméleti kontextusokhoz, és valószínűleg minden oktató kénytelen vitatkozni is a szerzővel, hiszen a sok jó gondolat és a felsejlő érdekes szintézis mellett vitatható egyes elméletek és modellek hangsúlya, néha már előkerülése is, egyes témák a magas elvontsági szint és rövid kifejtési terjedelem miatt nem könnyen érthetők, stb. A tematika annyiban tankönyvi, hogy a szerző minden területről és minden szak-

¹ Adhokrácia: „ad hoc” – latin – jelentése: pillanatnyilag, átmenetileg; a szervezetelméletben ennek alapján az adhokrácia kifejezést olyan helyzetekre alkalmazzák, amelyekben a vezetést adott feladatokhoz, rövid távra választják ki – ezt különösen kreatív és innovatív tevékenységi körökben látják célszerűnek.

irodalmi témáról akart szólni, ám az a logikai, illetve taxatív és strukturális rend, amelyet ezekbe vinni akart, már nem egyértelmű.

Mindezek azonban elhalványulnak a jó gondolatok és szemléletes törekvések, frappáns megfogalmazások, érdekes példák értéke mellett. Aki a mai kommunikációs oktatásban használatos főbb tankönyveket már ismeri, az tudja igazán értékelni a szerző erőfeszítéseit, nagy ívű gondolatmenetét és bátor általánosításait, és annak a könyv valóban segíthet abban, hogy ezen a szinte kaleidoszkopikus szakterületen megalkothassa a maga – ha már annyi szó esik az „adhokráciáról” a könyvben – „ad hoc”, átmeneti összképét.

Dr. Buda Béla

Nemzeti Drogmegelőzési Intézet
1145 Budapest, Amerikai út 96.

Siklós Péter – Terts István (szerk.): Egy magyar idegenvezető Bábel tornyában. Lénárd Sándor írásai nyelvekről

Typotex, Budapest, 2003, 319 oldal, ára: 1750 Ft
ISBN 963 9326 92 5

A kicsi, zsebkönyvszerű, de igényes kemény kötésben megjelent kötet valóságos gyöngyszem, amelyet mindenki a szívébe zár, aki Lénárd Sándort szereti, és akit a nyelvek érdekelnek. Lénárd Sándort pedig sokan szeretik, *Völgy a világ végén* című kötete, amely még a hatvanas években jelent meg, igen nagy hatást gyakorolt a magyar értelmiségre, és azóta Lénárdot is a nagy magyarok között tartjuk számon, akik külföldön maradandót alkottak. Ma már mindenki tudja róla, hogy új hazájában, Brazíliában arról lett híres, hogy műveltségi versenyt nyert a televízióban, Bach életművének témájában, és hogy a *Micimackó* latin fordítása (Winnie ille Pu. Liber celeberrimus omnibus fere pueris puellis que notus nunc primum de anglico sermone in Latinum conversus) az egész világon ismertté tette. Azt azonban már kevesen tudják, hogy szinte polihisztor volt, tudományos művek mellett verseket és novellákat írt, zenélt, rajzolt, és hogy hányatott életét üldöztetések mellett betegségek is nehezítették, és még Mengelével is összetévesztették egyszer (pedig éppen csak szerencséjével élte túl Olaszországban a vészkorszakot, ha úgy tetszik, éppen Mengelét).

Azt tudtuk, hogy sok nyelven beszélt, de hogy ennyire érdekelték a nyelvek, részben a nyelvek „szelleme”, a jelentések és a nyelvi formák világa, arról csak most, ebből a kötetből értesülhetünk, amely a nyelvekre vonatkozó tanulmányaiból gyűjtött össze egy csokornyit. Ebben megtalálható

az a gyűjtemény is, melyet *Hét nap bábéliül* címen még maga adott ki, eredetileg német nyelven, lényegében ez a kötet fő tengelye, ebben a magyar nyelvről, a katarinai német, a brazíliai portugál, a botokud indián nyelvről, a francia dialektusokról, a római olaszról, az újlatinról (illetve még nyolcadikként az amerikai angolról) ír. Ezek a tanulmányok jellegzetes Lénárd-írások, sztorik, esszék, teli érdekes fordulattal, sok apró, tudományos értékű információval, amelyek mutatják Lénárd érzékét az emberi és társadalmi érdekességek és jellegzetességek iránt. Érdekes tanulmány található a háború utáni olasz éveiről, amikor tolmácsként dolgozott Rómában és közvetlenül figyelhette meg a nyugat-európai országok első tétova közeledését egymás felé. Tanulmányban emlékezik meg a *Micimackó* latin kiadásának kalandos történetéről. Az egész kötetet kedves ön-életrajzi novella nyitja, gyermekkori emlék, amikor olasz hadifogollyal próbált kommunikálni és először csodálkozott rá idegen nyelvre.

A kötet külön érdekessége az a teljesítmény, amely a szerkesztőket dicséri. Talán nem is a jó szerkesztői előszót (Terts István értő munkáját), vagy a másik szerkesztő kitűnő Lénárd-életrajzát kell kiemelni, valamint a teljességre törekvő Lénárd-bibliográfiát, hanem a 283 egységből álló, csaknem a kötet felét elfoglaló jegyzetapparátust, amelyben a szerkesztők megmagyaráznak, kontextusba állítanak, gyakran pontosítanak vagy korrigálnak mindent, ami a mai magyar olvasónak gondot okozhat a megértésben. E jegyzetek többsége kitágítja és tovább fejleszti Lénárd mondanivalóját, sokszor nagyon érdekes irányokba el is kalandozva. A szerkesztők teljesítménye e jegyzetekben tiszteletre és szeretetre méltó, lenyűgöző a filológiai pontosság, amellyel a legkülönbözőbb – leginkább nyelvtudományi – témákhoz nyúlnak. Kommunikáció, jelentés, nyelvi változás, pragmatika, pszicholingvisztika stb. iránt érdeklődőknek ez a jegyzetapparátus talán a legizgalmasabb. El kell hinnünk a szerkesztőknek, hogy szinte minden Lénárd-mondathoz tudtak volna kommentárt fűzni, és hogy kibontakozóban van egyfajta Lénárd-kutatás, Lénárd-filológia. A jegyzetek nagy értéke, hogy a szerkesztők eligazítanak a tárgyalta kérdés főbb szakirodalmában is, Lénárd szelleméhez hűen nemcsak a magyar nyelvű közleményeket illetően, hanem a világnyelveken vagy gyakran a kis európai nyelveken megjelent szakkönyvek, tanulmányok vonatkozásában is. A jegyzetapparátus sajátos tisztelgés Lénárd Sándor nyelvi műveltsége és teljesítménye előtt, és a kis kötet ezekkel a jegyzetekkel együtt teljes és különleges.

A könyv hátsó borítója nagyon jó, találó ajánlás olvasható, amelyet a recenzens csak kiemelni tud: „Az Európai Unió küszöbén különösen fontos, hogy a művelt nagyközönség Magyarországon minél több élményszerű tapasztalatot szerezzen az idegen nyelvek tanulásának és haszná-

latának szépségeiről valamint izgalmáról, s ennek bemutatására kevés szerző lehet alkalmasabb, mint a tolmács, fordító, poliglott művész és gondolkodó Lénárd Sándor.”

Dr. Buda Béla

Nemzeti Drogmegelőzési Intézet
1145 Budapest, Amerikai út 96.

Abram de Swaan: A nyelvek társadalma. A globális nyelvrendszer

Typotex, Budapest, 2004, 258 oldal, ára: 2600 Ft
ISBN 963 9132 14 6

Érdekes és a maga nemében nemcsak nálunk, de nemzetközileg is egyedülálló könyv, amely a világ kommunikációs rendszereként vizsgálja a nyelvek kölcsönkapcsolatait és ezen belül a nyelvi dominanciák dinamikáját. Nyelvszociológia, interkulturális kommunikáció, nyelvtörténet, történeti szociálfilozófia, nyelvpolitika – sokféle tudományágba lenne a könyv joggal sorolható, mindezekkel foglalkozik, de ennél egyben több is. A szerző a nyelveket kölcsönhatásban, konstellatív kapcsolatban szemléli egy-egy nagyobb földrajzi-politikai régióban, kulturális területen, amelyen belül vannak centrális és perifériás nyelvek, általában van szupercentrális nyelv, ez rendszerint a legerősebb és legfejlettebb népcsoport nyelve. Korunkban a globalizáció és a sajátos kommunikációs kultúra hatására kialakult egy hipercentrális nyelv, az angol. A szerző kb. 12-re teszi az angolhoz kapcsolódó szupercentrális nyelvek számát. A szerző abból indul ki, hogy izolált nyelv régen is ritka volt, ma már nincs is, a nyelvek érintkeznek egymással, és a nyelvek kommunikációs értéke (ezt a szerző Q betűvel jelöli, és kiszámítására bonyolult képletet és formalizált eljárást ajánl, amely a Q érték metrikus meghatározását teszi lehetővé) az a dinamikus erő, amely terjedésüket munkálja. A kultúrák érintkezésében természetes a többnyelvűség, ezt az államok létrejötte tovább dinamizálja, ma pedig az eredeti, gyakran évezredek vagy évszázadokat igénybe vevő változási folyamatokat lassítja és egy irányba tereli a civilizációs fejlődés, a tömegkommunikáció, a világgazdaság és a globalizáció, és így ma az angol nyelv óriási jelentőségre tett szert, amely messze meghaladja a korábbi nyelvi hipercentrizmusok (kínai, latin stb.) jelentőségét.

A szerző a nyelvek rendszerét sok adattal, óriási ismerettömeg felhasználásával írja le. A történeti áttekintés után nyelvi rendszerelméletét vázolja fel, az áruk és a piac metaforáit használja, amely szerint a nyelvek

„hiperközösségi javak”, értékük, áruk kommunikációs potenciáljuknak felel meg (ez az említett Q érték), majd ezt a közgazdaságtani metaforizációt külön fejezet bontja ki, amely olyan koncepciókat használ, mint a szöveg-áruk nemzetközi cseréjét, vagy a protekcionizmus, illetve a szabadkereskedelem szerepét a kulturális javak piacán. A nyelvek viszonyrendszerének teóriáját azután a ma és a közelmúlt sajátos regionális példáival illusztrálja, pl. India esetével, ahol a hindi és az angol verseng egymással (és áll több száz kisebb-nagyobb más nyelv konstellációjában középponti helyen), vagy Indonézia esetével, ahol sikerült az, ami Indiában nem, egy eredetileg nem centrális maláj nyelvjárást (bahasa indonesia) tettek állami nyelvvé, és ez a nyelv egyre inkább uralkodóvá válik. (Indiában hasonló politikai motívumok alapján szerették volna a hindosztáni nyelvet kiemelni, ehelyett a legnagyobb nyelv, a hindi vált általánossá, míg Indonéziában a legnagyobb nyelv, a meglehetősen bonyolult jávai háttérbe szorult.) Nagyon érdekes Afrika nyelvi rendszere, ez különösen bonyolult, közel ezer évre terjed ki, számos centrális nyelvvel, igen érdekes nyelvpolitikai, nyelvtörténeti dinamikával. Külön kiemeli a szerző a dél-afrikai helyzetet, ahol az afrikaans, a holland nyelv leszármazottja volt a legelterjedtebb, de háttérbe szorult az angol mögött.

A szerző érdekes gondolatmenettel vonatkoztatja elméletét a nyelvi viszonyokat illetően az Európai Unióra, szerinte a növekvő politikai soknyelvűség (a 25 állam sok nyelve) az angol uralkodó helyzetének fog kedvezni.

A kötet érdekes, izgalmas olvasmány, olyan kérdésekre világít rá, amelyek ennyire kidolgozott formában ritkán kerülnek elő a különböző társadalomtudományok vagy akár a nyelvtudomány irodalmában (habár a ma már nálunk is egyre ismertebbé váló nyelvpolitika, mint önálló diszciplína részleteiben érinti ezeket a kérdéseket). De Swan könyve is mutatja, hogy általában terjed ma egy újfajta rendszerszemlélet, amely a hálózatiságot, a nagy dinamikus rendszereket és a nemlineáris makro folyamatokat próbálja megragadni, a korábbi szemlélettől és módszertantól eltérő módon. Ez a kötet megnyeri a maga nézőpontja számára az olvasót és bizonyos, hogy számos tudományágban termékenyen fog hatni. A kiadó láthatóan valamiféle holland–magyar kiadói együttműködés keretében már több kitűnő holland szakmunkát tett közzé, ezek közül is kiemelkedik e kötet, szerkesztői gondosságban és külalakban is.

Dr. Buda Béla

Nemzeti Drogmegelőzési Intézet
1145 Budapest, Amerikai út 96.

Julien Ries (szerk.): A szent antropológiája. A Homo religiosus eredete és problémája

Typotex, Budapest, 2003, 351 oldal, ára: 2900 Ft
ISBN 963 9326 95 X

A könyv egy induló sorozat első darabja, amely a vallás antropológiájával foglalkozik. A kötet hátlapján olvasható rövid tájékoztatás szerint a sorozat egy olasz kiadónál jelenik meg. Az eredeti kiadási program vezetője e kötet szerkesztője, louvaini egyetemi tanár, aki „a szent antropológiája” címen sajátos szubdiszciplínát hozott létre. Durkheim iskolájának követője, az ő „szociális lény” felfogásában értelmezi a szentet, mint univerzális emberi kategóriát. Az antropológia fogalomkörébe azért sorolja e diszciplína elméleteit, mert a kutatók abból indulnak ki, hogy a szent jelensége minden kultúrában jelen van, sőt – az ún. paleoantropológia, tehát az ősi kultúrákra vonatkozó visszatekintő vizsgálódás szerint – mindig meg is volt, így a sokféle megnyilvánulás összehasonlító elemzésében a kultúr-, illetve szociálintropológia módszerei szerint lehet eljárni. Ries iskolájára, amelyben Mircea Eliade, Georges Dumézil, Gilbert Durand, és sokan mások mellett főleg Rudolf Otto emelkedik ki, az jellemző, hogy a kutatók a vallásos élményt, ahogy kifejezik, a szent megtapasztalását (teofánia) teszik elméleteik középpontjába. Ez a tapasztalás valamilyen formában minden kultúrában és minden vallásban jelen van, s ehhez rendszerint a rítus, a szakralitás szervezeti rendszereinek valamely változata és a vallási hiedelemrendszer – mint kontextus – segíti hozzá az embereket. Rudolf Otto fogalmazta meg a szent sajátos emberi – illetve szociokulturális – funkcióját, szerinte a szent átélése négyfázisú folyamat, először az ember átéli teremtmény voltát, második szakaszban a fenségesség jelenlétében misztikus félelem tölti el, ez a harmadik szakaszban misztikus reakciókat vált ki, az ember a transzcendensben szembesül saját semmisségével, míg a negyedik lépés az imádás, az üdvösség, a kegyelem megtapasztalása, a nirvána, az extázis, az üdvözítő látomás átélése. Az irányzat alapvető tétele, hogy a szent valamiféle kifejezhetetlen, megnevezhetetlen dolog, ezért is kapcsolódik össze olyan sok emocionális konnotációval, és ezért is olyan fontosak vele kapcsolatosan a szimbólumok.

A kötet lényegében ezt az elméleti megközelítést bontja ki, a szent antropológiáját a homo religiosus, a vallásos ember leírásába sűrítve. A kötet lényegét a szerkesztő a bevezetésben vázolja fel, itt utal a készülő további öt kötetre, tehát az egész hatkötetes sorozatra. Majd a könyv tanulmányai három nagy részre oszlanak, végül pedig a szerkesztő *Következ-*

tetések és távlatok címen összefoglalja a kötet mondanivalóját. Az első rész címe: *A homo religiosus és a szent*, a másodiké: *A szent, a kezdetek, az archaikus ember, a halál* (ez lényegében a történeti vallásantropológiáról, illetve a szent említett paleoantropológiájáról szól), míg a harmadik címe: *A szent és az afrikai népek*.

A témát lényegében az első rész mutatja be és bontja ki, ebben a szerkesztő lényegében összefoglalja az ágazatot, a diszciplínát. Itt Ries arról beszél, hogy a szent értelmezését lényegében megváltoztatta az új antropológiai szemlélet. Áttekinti a főbb felfogásokat (Durkheimtől kezdve), különösen az irányzat fő képviselőinek műveit, majd a hierofánia (a szent megjelenése) fenomenológiáját és hermeneutikáját írja le, és a szent élményét a mítosz, az archetípusok, a beavatás és a szimbólumok fogalmi kereteiben is tárgyalja.

Az első részben a szent megtapasztalásáról – a szent transzcendenciájáról és immanenciájáról – Régis Boyer írt egy fejezetet, már ebben is sok szó esik a vallásos szimbólumokról, de Gilbert Durand következő fejezetének teljesen ez a tárgya. Ez nagyszabású fejezet, a kötet egyik leghosszabb írása, ez is történetileg tekinti át a szimbólumértelmezést, és az új felfogásokban, amelyek a szimbolizációt az ember általános antropológiájának részeként mutatják be, új episztemiológiai fordulatot lát, új hermeneutikát. A fejezet sokat foglalkozik Jung tanaival. E fejezet már a teofánia fogalmát használja az általánosabb és jelképesebb, az előző részekben gyakoribb hierofánia (hierosz = szent, fania = megjelenés, megnyilvánulás) kifejezés helyett.

Michel Delahoutre a szent esztétikumáról, különösen a szent terekről és építményekről és a szent művészetről ír.

A második rész a történeti antropológiában keresi és lényegében minden kultúrában meg is találja a szentség élményét, valamint ennek a tárgyi kultúrában való különböző tükröződéseit. Főleg sírokban talált tárgyak adnak itt eligazítást, és a tanulmányok, Fiorenzo Facchini, Emmanuel Anati és Louis-Vincent Thomas írásai egyrészt azt emelik ki, hogy a halál tudatos megtapasztalása és anticipatív átélése, a gyász élmény- és folyamatrendszer lehetett a szent egyik gyökere a történelmi fejlődésben, másrészt azt, hogy a korai ember fogalmi és szimbolikus gondolkodása eleve összefüggött a szent koncipiálásával. A halál és az utána következő rituális folyamatok kitűnő leírását Thomas fejezetében találhatjuk meg.

A harmadik rész a mai és a régészetileg belátható régi afrikai ember vallási élményeinek és viselkedésmódjainak elemzésével mutatja be a szent univerzalitását az európai kultúrkörtől eltérő világokban is. Itt afrikai származású kutatók írják le a jellegzetes vallási szimbólumokat és rítusokat Afrika különböző kultúráiban.

Az összefoglalás lényegében az irányzat jelentőségét és jövőbeli perspektíváit emeli ki.

A kötet nagyon érdekes, olvasmányos, a vallás és a vallási élmény történeti vetületei iránt érdeklődőket bizonyosan leköti. Kíváncsiságot kelt a várhatóan megjelenő következő kötetek iránt. Ugyanakkor az olvasó nagyon hiányolhatja az értő előszót vagy utószót. Valamilyen keretbe, összefüggésrendszerbe kellett volna állítani ezt a könyvet, hogy az olvasó jól el tudjon benne igazodni. Hasonlóképpen a készülő további öt kötetet is valahogyan be kellett volna mutatni. De el kellett volna valahogyan helyezni ezt a sajátos iskolát, irányzatot az antropológiai szemlélet vallási alkalmazása, a szimbolikus és kulturális hangsúlyú vallástörténet, a történeti valláskutatás vagy a vallási élmény lélektanára vonatkozó irányzatok és kutatások halmazában is. A szent antropológiai értelmezése elfogadható, az értő szerkesztői keret rámutathatott volna, hogy Gadamer új antropológiájában a szent antropológiája legitim szakantropológia lehet, de arra is, hogy a szent élményének antropológiai rögzítése nem teszi feleslegessé a kulturális értelmezést, illetve a háttérben levő kognitív rendszerek, és főleg a vallási szocializáció vizsgálatát, vagyis a feltételezett általános antropológiai elem, „univerzale” megjelenési dinamikáját. Ezekkel a kötet most keveset foglalkozik, nem világos, hogy a következő köteteknek lesz-e ez a tárgya, vagy itt a szerzők automatikusan hagyatkoznak más szakmai hagyományokra, iskolákra.

Az bizonyos, hogy vallás, szent, transzcendencia, rítus, hierofánia minden kultúrában létezik és mindenütt összefügg az emberi öneszméléssel, és különösen a halál paradoxonjával, és azokkal a szakrális folyamatokkal, amelyekkel az ember ezeket megoldani, áthidalni igyekszik. Az is bizonyos, hogy a szent élménye a kultúra egyik, sőt talán a fő eleme. Mindezt a kötet nagyszerűen, sok érdekes konkrét részlettel, nálunk kevésbé ismert francia és olasz filozófusok és vallástörténészek érdekes és hasznos új koncepcióival, elméleti képeivel együtt mutatja be. Így a kötet olvasóköre nagyon széles lehet, a művelt laikust nyilvánvalóan magába foglalja, és valóban, szinte minden értelmiséginek ajánlható.

Dr. Buda Béla
Nemzeti Drogmegelőzési Intézet
1145 Budapest, Amerikai út 96.